चोर The Thieves

रांचीहून धनबादकडे नवीन IIM साठी जागा पाहणी करण्यासाठी आम्ही जात होतो. रस्त्यात आम्ही अनेक लोकांना सायकलीवर एक मोठी गोणी टांगलेली दिसली—गोणीचे दोन्ही टोक सायकलच्या मधल्या फ्रेमवर समतोल राखत लोंबत होते. रस्ता चढ-उताराचा होता. चढ आला की ते सायकलवरून उतरून सायकल आणि ओझे ढकलत वर चढत. एका बाजूला एक लाकडी काठी बांधलेली होती, जी स्टँड म्हणून वापरली जात होती. हे एक-दोन नव्हते—आमच्या मार्गात अशा अनेक, कदाचित काही डझन लोकांची भेट झाली.

ते गटाने नव्हते, तर प्रत्येकजण आपापले ओझे घेऊन, एकमेकांपासून फर्लांगभर अंतर ठेवून चालत होता. ते थकलेले होते आणि त्यांच्या अंगावर घाम चालला होता. आम्ही 'बाहेरचे' असल्याने, आम्ही सोबत असलेल्या यजमानांना विचारले की हे लोक कोळशाच्या गोण्या असे कोणासाठी आणि कुठून नेतात? यजमान म्हणाले, "हे लोक एक प्रकारच्या बेकायदेशीर खाणकामात गुंतलेले असतात; मोकळ्या मैदानी भागातून ते साधारण शंभर किलो कोळसा खणतात आणि मग गावोगावी लहान प्रमाणात विकण्यासाठी लांब चालत जातात. यातून घरखर्च भागवण्यासाठी थोडे पैसे मिळतात. सगळी माल विकून झाल्यावरच ते परत येतात—कधी एक दिवसात, तर कधी पाच दिवसात."

"चोर आहेत हे," असा उद्गार आमच्या सोबत असलेल्या तज्ज्ञांपैकी एकाने काढला, "कोळसा चोरतात!" आमचा गाडीचालक, जो तेवढा शांतपणे सर्व ऐकत होता, हे ऐकून चिडला आणि म्हणाला, "हे चोर नाहीत. ते मेहनत करून कोळसा खणतात, तो पाठीवर घेऊन लांब चालतात, गरीबांना शक्य तितक्या कमी किमतीत विकतात आणि घरी जाऊन कसं-बसं दोन वेळचं जेवण भागवतात. शेवटी गावकरी, ढाबेवाले—सगळ्यांना कोळसा लागतोच ना? आणि तोही स्वस्तात मिळतो. कोळसा खणून ग्राहकांपर्यंत पोहोचवतो कोण? मोठे उद्योग आणि सरकारसुद्धा हेच करतात ना? फक्त फरक एवढाच की ते हा कोळसा त्यांना पाच ते दहा पट जास्त किमतीत विकतात. हे गरीब लोक इतका मोठा नफा कमवू शकत नाहीत, कारण ते मोठ्या प्रमाणावर खणू, वाहून नेऊ किंवा विकू शकत नाहीत."

मी मनात विचार केला—हे चोर आहेत, की "चोर" ही उपाधी काही मोठ्या कंपन्यांना जास्त योग्य ठरते? कारण त्या संघटित पद्धतीने हेच प्रकार अधिक मोठ्या प्रमाणावर करतात—कामगारांना कमी पैसे देणे, ग्राहकांकडून जास्त किंमत घेणे आणि पुरवठा कमी ठेवून प्रचंड नफा कमावणे.

शेवटी, चोर आणि न चोरणारा यांच्यातली सीमारेषा नक्की कुठे आहे?